

Naspeuringen van Paul Theelen: Ontdekkingen te Millingen

3 juli 1845 - Uit Nijmegen schrijft men van den 1sten Julij:

»De oudheidkundige ontgravingen in de Holledoorn, onder Groesbeek, hebben in den loop dezer maand tot eene belangrijke ontdekking geleid. Digt bij de plaats, alwaar voorleden jaar de met Latijnsch cursiefschrift voorziene tegel gevonden werd, en alwaar men toen, bij den aanleg van boomplantsoen op oud muurwerk stiet, werden thans naauwkeurige ontgravingen bewerkstelligd. Deze hadden ten gevolge, dat, onder anderen, een bijna volledig Romeinsch *hypocaustum* (onderaardsche stook- en verwarmingsplaats), welligt van de badkamer eener uitgestrekte villa ontdekt werd. De gezuiverde grondslagen, die heden eerst volkomen zichtbaar geworden zijn, leveren een treffend gezicht op. Zij vormen een ovaal van 6,50 el lengte, 5,25 el hoogte en 2,80 el diepte. In de lengte van hetzelfde van het oosten naar het westen loopt, onder door, een onderaardsche gang, gewelfd door 10 ronde bogen en zoo ruim dat twee personen van middelbare lengte gemakkelijk naast elkander door denzelfden kunnen wandelen. De bogen van dezen gang of dit gewelf zijn van elkander afgescheiden door kunstig gemetselde tusschenruimten van 0,25 el middelbare breedte, welke tusschen ruimte, evenzeer als het binnenste gedeelte van het gewelf en van den gang, sporen dragen van groote vuurhitte, van rook en roet. Het gewelf en de tusschenruimten zijn bevloerd met vierkante tegels, op welke hard gebrande met keizersteenen doormengde aarde volgt, terwijl eene laag vierkante tegels eindelijk het geheel besluit, in dier voege, dat de tegels en de gebrande aarde boven de tusschenruimten hier en daar van kunstig gemaakte openingen voorzien zijn, die de hitte van uit den onderaardschen gang regtstandig om hoog doorgelaten hebben, tot onder den beganen vloer der kamer. Zuidelijk en oostelijk van het *hypocaustum* worden bij voortduring, van tijd tot tijd, op nieuw muur-fragmenten ontdekt, wier ontblooting echter, welke wordt voortgezet, groote bezwaren ontmoet, door de hardheid van het puin en de daar aanwezige menigte boomwortels. Tusschen de veel gevondene legioen-steenen waren ook eenige van het XXXste legioen, uit welke men kan besluiten, dat het ontdekte *hypocaustum* den tijd van *Trajanus* nog te boven gaat, omdat het genoemde legioen later, naar dezen Keizer, den naam van *Ulpia Trajana* heeft aangenomen."

8 juni 1846 NIJMEGEN, 5 Junij. De oudheidkundige opgravingen, welke alhier in het nabijgelegen Holledoorn, gemeente Groesbeek, door den Heer Dr. Janssen, conservator bij 's rijks museum van oudheden, in dit jaar wederom op last van het hoog bestuur zijn bewerkstelligd, hebben, naar wij van goederhand vernemen, wederom belangrijke uitkomsten opgeleverd. Niet ver van de plaats, waar voorleden jaar, door denzelfden geleerde, Romeinsche outaren met opschriften, *hypocaustums* en andere constructiën ontdekt waren, heeft men thans, ter diepte van 0,75 el, onder hard puin, eene even zeldzame als welbewaarde Romeinsche waterleiding ontdekt, die thans reeds ter lengte van 12 ellen ontbloot is. Zij loopt van het noorden naar het zuiden, en heeft klaarblijkelijk met de voorleden jaar ontdekte constructiën in verband gestaan. Zij beslaat uit ronde buizen van roode gebakken aarde, die de lengte van 0,44 tot 0,54 el en eene middellijn van 0,2 el hebben, en digt aan elkander gesloten liggen, tusschen vasten leem; terwijl zij ter zijde door Romeinsche tegelfragmenten ondersteund zijn. Naar de opschriften te oordeelen, welke zich op deze tegel fragmenten bevonden, kan de waterleiding den tijd der *Antonijnen* niet te boven gaan.

13 juli 1846 MILLINGEN (bij NIJMEGEN) 6. Julij.

Op den 2. Julij is er binnen deze gemeente, bij het vergraven van grond tot de verzwaren van den dijk, op de Millingsche gemeente buitendijks, even benedenwaarts den korenmolen, tegenover het punt der scheiding van Rijn en Waal, gevonden, ter diepte van ongeveer eene halve el in den grond, eene kist, met lossen deksel, geheel van dufsteen, welke van een ruw maaksel is. In de kist bevonden zich enkel eenige verbrande beenderen aan kleine stukken, een weinig asch en eenen onregelmatig ronden bal, mede van dufsteen, die ongeveer 5 Ned. duim diameter heeft. Verder, rondom de kist, vond men nog verspreid in den grond: 1o. Vier aarden kruiken van ligt gele kleur, in vorm van onderen en boven naauw en in het midden zeer wijd, van ooren voorzien, waarvan 2 bij het uitgraven gebroken zijn, terwijl zich in eene derzelve eene stof bevond, gelijkende naar asch. 2o. Een zeer ouderwetsch klein kannetje, ook onder en boven naauw en in het midden wijd. 3o. Vijf aarden schoteltjes van roode kleur, van verschillende grootte, waarvan twee het opschrift hebben van *Vanrodia*. 4o. Nog eenen zwarten aarden schotel van meerdere zwaarte en grootte. 5o. Een koperen muntstuk, waarop echter het wapen of geschrift niet meer te onderscheiden is. 6o. Een klein stuk ijzer, naar ouderwetschen smaak uitgewerkt. Alle deze stukken toonen te zijn van zeer oude afkomst en geven alle vermoeden van de Romeinen herkomstig te zijn. Zoo wel hier als elders hecht men eene groote waarde aan dusdanige oudheden, om welke reden, alhetgeen men verder van dien aard mogt vinden, zorgvuldig zal bewaard worden.

22 juli 1846 *Leijden den 14. Julij 1846.*

70 *WelEd. Heer!*

In uwe Courant van den 13. dezer komt een bericht voor uit Millingen, bij Nijmegen, dato 6 jl., over eene daar gevonden tufsteenen kist en andere voorwerpen, waarbij gezegd wordt, dat al die stukken *het vermoeden geven van de Romeinen afkomstig te zijn*, en dat twee der gevonden *schoteltsjes het opschrift hebben van VANRODIA*. Daar al
75 het gevondene ter plaats naauwkeurig door mij is opgenomen, zal het dezen of genen lezer uwer Courant welligt niet onverschillig zijn, te vernemen, *dat de op den 2. jl. te Millingen opgegraven voorwerpen stellig Romeinsch van afkomst zijn; dat de tufsteenen kist eene doodkist is, die de verbrande beenderen en asch van den*
80 *overledenen bevatte, en dat op twee schoteltsjes van terra sigillata, niet het opschrift VANRODIA, maar de stempel van den pottenfabrikant VICTORINUS ingedrukt staat.*

UED. vrijheid gevende hiervan naar goedvinden gebruik te maken, heb ik de eer mij te onderschrijven.

Uw Dv. Dienaar,

85 L. J. F. JANSSEN,

Conservator bij het Museum van Oudheden.

12 december 1846 **ONTDEKKING VAN ROMEINSCHE OUDHEDEN, TE MILLINGEN (BOVEN NIJMEGEN).**

Men heeft onlangs in sommige dagbladen berichten gelezen aangaande Romeinsche
90 oudheden, die dezen zomer te Millingen, bij gelegenheid van het ophoogen van den dijk, gevonden waren, zie b. v. *Utrechtsche Courant* van den 13den en 22sten Julij jl. Een plaatselijk onderzoek gaf mij de overtuiging, zoowel van het onvolledige en gebrekkige dier berichten, als van de belangrijkheid der ontdekking zelve, weshalve ik mij gedrongen acht, daar deze zaak eens in publieke dagbladen besproken is, een beter
95 bericht dienaangaande aan het publiek aan te bieden; mij eene uitvoeriger en wetenschappelijke behandeling voorbehoudende in een volgend stuk der *Oudheidkundige mededeelingen*. Zulk een verbeterd bericht zal te minder ondoelmatig geacht worden, omdat sedert de eerste ontdekking nog onderscheidene andere voorwerpen ter zelfder plaats zijn opgegraven, waarvan geen openlijk gewag is gemaakt; en ik ben door eene
100 gunstige beschikking daartoe bijzonder in staat, omdat de heer TERWINDT, burgemeester der plaats, onder toestemming van den heer COLENBRANDER, heer van Millingen, mij al het gevondene voor het museum van oudheden ten geschenke heeft afgestaan; zoodat hetzelve tot in de kleinste bijzonderheden toe, hier in het museum door mij onderzocht en beoordeeld worden kon.

Een half uur westelijk van de Millingsche kerk, werden op den 2den Julij jl. bij
105 voormelde gelegenheid, in het weideland eenige Romeinsche overblijfselen gevonden. Dit land is eigendom der gemeente en maakt een gedeelte uit van eene uitgestrekte weide, die wel eene el hooger gelegen is dan het belendende land. Het laatste verdient vooral opmerking, omdat daaruit mag worden afgeleid, dat die grond oudtijds
110 minder aan overstromingen bloot stond en de overblijfselen er dus voor vernieling meer beveiligd waren; ook omdat zulks aanleiding geeft tot het vermoeden, dat daar, bij verder nagraven, nog meer zou gevonden worden. Nadat men ter diepte van ruim ééne el de aarde had uitgestoken, raakte men op Romeinsche voorwerpen, die op eene uitgestrektheid van 25 tot 30 ellen, in langwerpig vierkant, gevonden werden en
115 vermengd waren met verbrande houtskolen en asch, overblijfselen eener aanmerkelijke verbranding. De voorwerpen waren, met uitzondering van eene tufsteenen doodkist, grootendeels uit het huisselijk leven, en het geheel toonde ondubbelzinnig aan, dat het ontdekte tot eene begraafplaats behoorde. De tufsteenen doodkist langwerpig vierkant van gedaante en van vrij ruwe bewerking, was van een deksel voorzien, dat
120 aan vier zijden zachtglooiend afliep, zij had met het deksel de hoogte van 0.41, de lengte van 0.75 en de breedte van 0.45 el, en anders niets opmerkelijks dan eene uitspringende lijst aan eene harer smalle zijden, op welke lijst het deksel sloot, en in welker midden eene ster gehakt was, ter aanduiding, hoe het deksel op de kist behoorde gelegd worden. In die kist bevond zich huisraad en verbrande beenderen van
125 een volwassen mensch. Men wist mij niet meer met juistheid op te geven, welk huisraad in, en welk buiten de kist gevonden was; doch tot het daarin gevondene behoorden zeer zeker een paar schoteltsjes van *terra sigillata* en een paar witte pijparden kruikjes. De voorwerpen, toen, en bij latere ontgravingen ter zelfder plaatse, gevonden, zijn de volgende:

130 *Van gebakken aarde:*

1. drie eetschoteltes van *terra sigillata*, op twee van welke het merk van den fabrikant VICTORINVS, en op het derde CRVMMVIF d. i. de *fabriek* van CRUMMUUS of CAJUS RUMMUUS, staat ingedrukt: voorts fragmenten van zeven of acht soortgelijke
schoteltsjes;

135 2. een eetschoteltsje van graauwe hardgebakken aarde, benevens fragmenten van vier of meer soortgelijke;

3. gedeelte eener groote mengkom, van *terra sigillata*, uitwendig met lofwerk versierd;
4. gedeelte eener offerschaal van lichtroode, ruwbewerkte aarde;
- 140 5. peervormig vaasje van fijne roode aarde, bruin geverwd en om den buik geribt; benevens fragmenten van twee soortgelijke, misschien voor riekende zalven of olieën gediend hebbende;
6. overblijfselen van omstreeks twintig potten, doorgaans ruw bewerkt, hard gebakken, en geel, rood, graauw en zwart van kleur. Volgens hun vorm behooren zij tot de
- 145 bewaarvazen, voor vloeibare stoffen of eetwaren, en zijn vooral onder den naam van lijk-urnen bekend, omdat men in soortgelijke potten meestal de verbrande overblijfselen der afgestorvenen bewaarde;
7. drinkkommetje van *terra sigillata*, op den bodem waarvan met een puntig werktuig, in ruwe trekken, staat ingekrabd; IUL VICT d. i. JULIUS VICTOR, de naam des bezitters
- 150 of gebruikers van hetzelfde.
- Het is belangrijk hierbij op te merken, dat een opperste der pottebakkers (*magister figulorum*), op een zeldzaam outaar aan Vesta, in 1845 te Holledoorn boven Nijmegen onder mijne leiding opgegraven, en thans in het museum alhier berustende, juist dienzelfden naam draagt; zie *Oudheidk. Mededeelingen*, St. IV, Pl. XI, I, bl. 337 en
- 155 volgg. — Voorts nog een fragment van een soortgelijk kommetje, en één van ruwer aarde;
8. twee waterkruikjes van witte pij paarde en voorzien van één oortje; benevens overblijfselen van tien of elf soortgelijke;
9. fragment van een kolossaal wijnvat, of van eene wijnkruik, naar het schijnt;
- 160 10. drie brokken van Romeinsche tegels;
- Van glas:*
11. eene fraaije kogelvormige vaas van lichtgroen glas, hoog 0.11 el;
13. twee reuk- of balsemfleschjes van lichtgroen glas, hoedanige eertijds voor tranenfleschjes gehouden werden, hoog 0.14 tot 0.15 el; in dezelve bevond zich nog
- 165 eene oude vreemde stof, met welker scheikundig onderzoek zich een onzer meestbevoegde scheikundigen onledig houdt;
13. gedeelte van eene balsem- of olieflesch van lichtgroen glas en vierkante gedaante;
14. fragmenten eener fraaije lichtgroene flesch, met langen hals en geribden buik;
- 170 15. fragmenten van een rond kruikje van wit glas en voorzien van twee oortjes;
- Van steen:*
16. zeven ruw bewerkte ballen (slingerballen, naar het schijnt), van Andernachschen tras en van 2 tot 5 duimen middellijn; benevens een ruw brok roode zandsteen.
- Van metaal:*
- 175 17. onderscheidene stukken langwerpig, plat ijzer, 3 tot 4 duimen breed, waarin op geregelde afstanden spijkers geslagen zijn, oogenschijnlijk banden van houten tonnen, waterputten, emmers of dergelijken;
18. een rond plaatje van eenen geel koperen mantelhaak (fibula), waarop het borstbeeld van een Romeinschen keizer, voorzien van eene stralenkroon, gestempeld is.
- 180 De beeldtenis is zeer afgesleten, doch volgens het eenparig vermoeden van drie muntkundigen, zou zij die van POSTUMUS zijn (van 258–267 na Chr.);
19. eene geheel afgesletene koperen munt, 1ste grootte;
- eindelijk nog drie paardenkiezen.
- 185 Of dit alles tot de begrafenis van eenen enkelen of meerderen te brengen zij, moet, uit gebrek aan grootere plaatselijke ontgravingen en aan naauwkeurige berigten van hen die de voorwerpen gevonden hebben, nog in het midden gelaten worden. Intusschen blijkt, zowel uit de gevonden doodkist als uit de voorwerpen van weelde, dat daar de begraafplaats van eenen aanzienlijken Romein geweest is, op wiens brandstapel men, volgens gewoonte, reukwerk uitgegoten, bij wiens graf men offerplegtigheden aan de
- 190 schimmen (*manes*) verrigt en het doodenmaal gevierd zal hebben; tot welk laatste de vele gebroken schalen en potten, daarbij gevonden, bijzonder aanleiding geven. Ûe naam van JULIUS VICTOR, op een kommetje, zou kunnen doen denken, dat het de begraafplaats van voormelden opperste der pottebakkers van dien naam, of van een zijner betrekkingen was; waarmede ook niet bijzonder strijden zou het vermoeden, dat
- 195 de gevonden voorwerpen volgens de voormelde *fibula* tot den tijd van POSTUMUS behooren, want het ontdekte outaar van JULIUS VICTOR zou tot dienzelfden tijd *kunnen* behooren. Doch hieraan mogen wij niet te zeer hechten, omdat er te Millingen, volgens het opschrift van eenen daar vroegere gevonden Romeinschen gedenksteen, thans in het museum van oudheden alhier, eene begraafplaats van eene aanzienlijk Romeinsche vrouw
- 200 of meisje, moet gezocht worden. Dat opschrift (hetwelk voor 't eerst naauwkeurig is uitgegeven in mijne *Mus. Lugd. Bat. Inscriptiones Graec. et Lat.* Tab. XIII I, cf. p. 89, en nader zal worden toegelicht in de uitvoeriger beschrijving van deze ontdekking) leert: dat er een geheiligd bosch geweest is, waarin een outaar stond (ter eere en te gedachtenis) van RUFIA MATERNA, door (hare moeder) MUCRONIA MARCIA

205 opgericht en gewijd; dat in dit bosch op drie onderscheidene tijden des jaars
 godsdienstige verrigtingen zouden plaats hebben, namelijk in Februarij, op den tijd
 van het algemeen Romeinsche doodenfeest; op den 15den Julij (denkelijk de doodsdag
 van MATERNA of de dag waarop bosch en outaar gewijd waren), en in October, op den
 210 geboortedag van MATERNA; welk gebruik *alle jaren* zoude plaats vinden, d. i. zoo lang
 de Romeinsche magt en het Romeinsche regt op die plaats zouden geëerbiedigd worden.
 Ook het gedenkstuk zou uit den voormelden tijd *kunnen* zijn. En wie zou het wraken,
 wanneer iemand vermoedde, dat er onder de vermelde overblijfselen waren, die tot het
 graf dezer vrouwe behoorden?

215 Volgende onderzoekingen te dezer plaats zullen, hopen wij, dienaangaande beslissende
 opheldering geven. De hoop is niet geheel ijdel; want onder het schrijven van het
 slot van dit berigt ontvang ik van de vriendelijke hand van den heer J. G. MAEIJER,
 pastoor te Millingen, eene mededeeling dd. 8 December jl., inhoudende: dat men zeer
 onlangs, niet ver van de plek waar het thans beschrevene gevonden is, nog drie
 220 plaatsen ontdekt heeft, waar oudtijds vuren gestookt zijn, en op welke kruikjes en
 fleschjes gevonden zijn; tot deze voorwerpen behooren een geribd, fijn aarden vaasje
 (als n°. 5), een glazen schoteltje, en eene vierkante glazen flesch (als n°. 13), van
 onderen voorzien van de fabriekletters: CG

CP

225 welke zeldzame voorwerpen, door gunstige tusschenkomst van zijn weleerw. en van de
 geëerde bezitters, naar wij hopen mogen, wederom in het Museum alhier eene haar
 waardige plaats zullen erlangen. Het behoeft wel onze opmerking niet, dat deze
 jongste ontdekking op nieuw het belang van Millingen in het Romeinsche tijdperk onzer
 geschiedenis in het licht doet vallen, het vermoeden staalt, dat daar nog meer onder
 230 den grond verborgen zijn zou, en het uitzigt verlevendigt, dat verdere onderzoekingen
 aldaar over die begraafplaats, zoowel als over den bovengemelden merkwaardigen
 gedenksteen, nieuw licht verspreiden zullen.

Leyden,

den 9den December 1846.

L. J. F. JANSSEN,

Conservator bij het Museum van Oudheden.

235 17 oktober 1847 **ROMEINSCHE OUDHEDEN,**
 GEVONDEN TE MILLINGEN (BOVEN NIJMEGEN).
 Sedert de laatste berigten aangaande Romeinsche oudheden te Millingen gevonden (zie
 240 *Staats-Courant* 1846, n°. 297 en 1847, n°. 84), is het terrein, waarop die ontdekking
 gedaan was, bij tamelijk lagen waterstand onderzocht en zijn op deszelfs hoogste
 plekken onder mijne leiding opgravingen bewerkstelligd. Deze leverden wederom niet
 onbelangrijke uitkomsten op, en verrijkten op nieuw het Museum van Oudheden met
 eenige voorwerpen, wier vermelding de oplettendheid van vaderlandsche oudheidkundigen
 245 allezins waardig is. Ten aanzien van de ontdekkingsplaats is nog op te merken, dat
 deze ½ uur noordwestelijk van Millingen gelegen is; dat de diepte, waarop de
 voorwerpen onder de aarde verborgen waren, p. m. 1.5 el bedragen zal (wanneer men de
 aarde mede in aanmerking neemt, die er onlangs tot ophooging van den dijk afgegraven
 is), en dat de oppervlakte binnen welke de voorwerpen gevonden worden, p. m. 75
 vierkante ellen bedragen zal. Buiten dezen omtrek althans werd tot dusver, na
 250 herhaalde onderzoekingen, niets gevonden; het zou evenwel kunnen zijn, dat vooral aan
 de noordzijde van dit terrein, in de nog niet afgegraven hooge weide, toebehoorende
 aan den heer COLENBRANDER te Zutphen, bij opgravingen nog overblijfselen ontdekt
 werden. — Deze naauwkeuriger bepaling van het terrein ben ik verschuldigd aan
 255 onderzoekingen, die met behulp van opgravingen en van het puntijzer, op den 8sten en
 9den Julij jl. in het werk gesteld zijn. De voorwerpen bij deze gelegenheid gevonden,
 vereenigd met die, welke door den heer J. G. MAEIJER, pastoor, en TH. TERWINDT,
 burgemeester te Millingen, ter overneming voor het Museum gunstig bewaard waren, zijn
 (1):

Van steen:

260 1. Twee ruw bewerkte ballen van Andernachschen tras, slingerballen naar het schijnt,
 van 5 tot 7 duimen middellijn. Zij zijn van dezelfde soort als de onder n°. 16 van de
Staats-Courant van 1846 n, 297 beschrevene.

Van gebakken aarde.

265 *2. Een lampje, uitwendig zwart of donkerbruin geverwd; de vorm als b. v. in mijne
Gedenkteekenen, enz. Pl. XVII:6.

3. Een schoteltje van *terra sigillata*, van binnen voorzien van het merk van den
 fabrikant CVDILVN, d. i. *Cudiluni* of *Cudilunis fecit*. Denzelfden naam vindt men ook
 op een fragment van een soortgelijk schoteltje, te Rinderen opgegraven, en verleden
 jaar door mij voor het museum van die plaats medegebragt; zie *Staats-Courant* 1847,
 270 n°. 84. — Voorts nog fragmenten van een soortgelijk schoteltje.

4. Een schoteltje van grove grijze, en twee schoteltjes van gele fijne aarde. In een
 dezer laatste bevonden zich onderscheidene beendertjes, die de heer dr. H. SCHLEGEL,

- conservator bij 's Rijks Museum voor Natuurlijke Historie alhier, de goedheid gehad heeft te onderzoeken, en ze deels voor beenderen avn een zwijn, deels (wegens derzelve fragmentarischen toestand) voor onbestembaar verklaard heeft. Deze ontdekking strekt dus mede tot bewijs, dat soortgelijke schoteltes voor eetschoteltes te houden zijn. Het laatstgenoemde schotelte heeft de middellijn van 0.195, de hoogte van 0.03 el, en den vorm van b. v. Pl. XII:10 en XVIII:4 der genoemde *Gedenkteeken*. - Voorts nog fragmenten van twee soortgelijke schoteltes.
- 275 5. Een kommetje van *terra sigillata*; vorm nagenoeg als *Gedenkteeken*, Pl. XII:7.
- 280 6. Een kommetje van grove, graauwe aarde, hoog 0.086, breed 0.16 el. In hetzelfde lag een-fijne en gladde melkkwarts van 5 tot 6 duimen middellijn. - Voorts fragmenten van twee soortgelijke kommetjes.
- 285 7. Een potje van fijne gele aarde, uitwendig met insnijdingen versierd en zwart geverwd; vorm als *Gedenkteeken*, Pl. XVIII:3. - Alsmede fragmenten van twee soortgelijke potjes.
8. Een peervormig vaasje van lichtroode fijne aarde, om den buik van vijf ingedrukte geulen voorzien en uitwendig blinkend zwart. - Dit en n°. 7 schijnen tot bewaring van olie of vetachtige stof bestemd geweest te zijn.
- 290 9. Een kruikje van lichtroode fijne aarde, voorzien van een sierlijk oor, en uitwendig verguld, hoog 0.25 el. Dit zeldzaam voorwerp is bij het opgraven zeer geschonden. - Voorts nog fragmenten van een kruikje van dezelfde aarde, doch uitwendig als *terra sigillata* geverwd;
- 295 10. Zes kruikjes van witte pijp-aarde, voorzien van een oortje en 0.175 tot 0.285 el hoog; benevens fragmenten van eene groote kruik v.m. dezelfde aarde; vorm als b. v. *Gedenkteeken* Pl. XII:8 en XVIII:17. Onder deze kruikjes zijn er, die vroeger gevonden en door voormelde heeren te Millingen bewaard waren.
11. Gedeelte van een beker van witte pijp-aarde, in den vorm van een wijnroemer. Voorts bevinden zich onder de meer dan 20 onderscheidene soorten van gebroken aardewerk, enkele fragmenten van eene *offerschaal* en van eene kom van *terra sigillata*, die met lofwerk in relief versierd was.
- 300 *Van glas:*
- *12. Een lichtgroen schotelvormig kommetje, hoogte 0.04 en middellijn 0.09 el. Vergel. *Staats-Courant*, 1846, no. 297.
- 305 13. Fragmenten van twee kommetjes als *12.
- *14. Eene vierkante lichtgroene flesch, voorzien van een plat oor en op den bodem van de letters CG
- CP in relief en in dier voege, dat zich op elken hoek eene letter bevindt. De vorm der flesch is als b.v. in mijne *Oudheidk. mededeelingen*, n°. III, pl. V. 2; de hoogte 0.21 de breedte 0.11 el. Vergel. *Staats-Courant* 1846, n°. 297.
- 310 *Van metaal:*
15. Eene ijzeren pijlspits, geoxydeerd en geschonden, doch thans nog 0.07 el lang.
16. Twee ijzeren spijkers.
- 315 *17. Eene gouden munt (*tiers de sous d'or*), vermoedelijk van Keizer JUSTINIANUS (537-566), overeenkomstig met eene soortgelijke bij DE SAULCY, *Monn. Byzant.* Pl. II, 4; op de voorzijde het barbaarsch bewerkte borstbeeld des Keizers met een moeilijk te lezen omschrift, op de keerzijde eene *Overwinning*, die in de linker hand een kruis, en in de rechter een krans houdt, met het omschrift [VI]CTORIA AUGUSTORUM; in de afsnede CONOB (?)
- 320 Deze gelegenheid mag ik niet laten voorbijgaan, om de uitkomsten mede te deelen van het scheikundig onderzoek der stof, die zich in twee glazen fleschjes bevond, welke verleden jaar ter zelfder plaats ontdekt en in de laatstgemelde *Staats-Courant* onder n°. 12 als reuk- en balsemfleschjes beschreven zijn.
- 325 De heer VAN DER BOON MESCH, hoogleeraar in de scheikunde alhier, had zich goedgunstig met dit scheikundig onderzoek belast, en heeft mij wel willen vergunnen de door hem verkregen uitkomsten met zijne eigene woorden bekend te maken. Zij luiden aldus:
- »Het fleschje n°. 1 (dit fleschje is van onderen bolrond en heeft de lengte van 0.14 el) bevatte behalve eenig zand, zeer kleine stukjes vormelooze gebakken klei, een
- 330 zeer klein rond pijpje, nagenoeg 1½ streep in middellijn en 1 streep lang, koolzuren kalk en hars en eene geringe hoeveelheid eener zachte, bruinachtige stof, zamengesteld uit vet, vermengd met een weinig klei en beender-asch. Door behandeling met aether, zuiver water, chlorwater-stofzuur, zuringzure ammonia en chlorwater-stofzuur, kali-hydraat-oplossing en chlorammonium, chlorbanium en gips oplossing,
- 335 zijn uit de stoffen, in dit fleschje aanwezig, vet, koolzuur, kalk, kiezelzuur, aluinaarde en phosphorzuur afgezonderd, en uit het pijpje daarenboven hars.
- »Het fleschje n°. 2 (dit heeft de lengte van 0.16 el en den vorm nagenoeg van n°. 504 lett. H. der Egyptische monumenten in het Leydsche Museum) bevatte eene grijsachtige witte stof, vast in elkander gedrukt en waarin, in het midden, een afgebroken wit
- 340 beenen pinnetje zich bevond. De grijsachtige stof was zamengesteld uit vet, koolzuren

kalk, klei, loodwit, sporen van keukenzout en beenderasch. Door behandeling met aether, water, chlorwater-stofzuur, zuringzure ammonia, kali-hydraat, koolzure natron voor de blaaspijp, salpeterzuur, zilveroxyde, ammonia-oplossing, chlorbanium, chlorwaterstofzuur, gipsoplossing, salpeterzuur, zwavelwaterstofgas, zijn daaruit
 345 vet, koolzuur, kalk, aluinaarde, kiezelzuur, loodoxyde, chlore en phosphorzuur afgescheiden. Dit deze bestanddeelen blijkt het (zoo besluit deze geleerde), dat het geene reukfleschjes zijn, althans niet, ais zij oorspronkelijk met de genoemde stoffen zijn gevuld geweest. Hadden zij eenige aetherische olie of natuurlijke balsem vroeger in zich besloten, dan zou een gedeelte als hars zijn achtergebleven.

350 Allermerkwaardigst is, dat n°. 2 zooveel loodwit (koolzuur, loodoxyde en loodoxyde-hydrant) bevatte."

Het afgebroken beenen pinnetje hetwelk tusschen de slof ontdekt werd, is nog twee duimen lang en twee strepen breed; het is aan het ongeschonden einde tamelijk puntig, doch moet aan het afgebroken einde dikker bijgelopen hebben. Men zou het kunnen
 355 houden voor een ondergedeelte van eene haarnaald of van eene dier naalden, welke de ouden gebruikten om wenkbrauwen en oogleden zwart te verwen, en waarvan er van houten brons tusschen de Egyptische monumenten van het Leydsche Museum van Oudheden gevonden worden, beschreven door dr. LEEMANS in den *Catalogue raisonné* dier
 360 monumenten lett. F. n°. 57 en 63, verg. zijne mededeeling over verwstoffen der ouden en het verwen der oogleden en wenkbrauwen, in den Algem. Konst en Letterbode 1847 n°. 33-34. Daar het echter zeer waarschijnlijk is, dat ons beenen pinnetje in het naauwste verband gestaan heeft met de stof waarin het gevonden is, en die stof, volgens het scheikundig onderzoek, gebleken is niet die te wezen, welke door de Ouden tot het verwen van wenkbrauwen en oogleden werd aangewend, daarin die stof
 365 integendeel veel loodwit gevonden is, hetwelk een bestanddeel van het eigenlijk gezegd *blanketsel* uitmaakt, zou men eer genegen zijn, dit beenen pinnetje voor een fragment van een blanketsel-spadel en de fleschjes, althans een derzelve, voor blanketsel-fleschjes te houden. Zoo zou uit het aangevoerde volgen, dat deze twee schijnbaar onbeduidende Millingensche voorwerpen eene nieuwe bijdrage opleverden voor
 370 de Romeinsche *kosmetiek*, en tevens een bewijs, dat soortgelijke fleschjes, die vroeger verkeerdelijk voor tranen-fleschjes gehouden werden, in lateren tijd, te algemeen met den naam van *reuk-* en *balsem-fleschjes* bestempeld zijn.

De Conservator bij het Archaeologisch Kabinet te Leyden,
 L. J. F. JANSSEN.

375 (1) De laatstgemelde voorwerpen (waarvan er twee op het einde van mijn bericht in de Staats-Courant van 1846, n°. 297 zijn aangestipt) zijn in dit bericht met een * geteekend.

Betreffende inscripties en opgravingen in het Rijnland:

380 1 januari 1867 Corpus inscriptionum Rhenanarum

Zie [http://www.delpher.nl/nl/boeken1/gview?](http://www.delpher.nl/nl/boeken1/gview?query=hollendoorn&coll=boeken1&page=1&maxperpage=40&identificer=Kv1RAAAAcAAJ)

[query=hollendoorn&coll=boeken1&page=1&maxperpage=40&identificer=Kv1RAAAAcAAJ](http://www.delpher.nl/nl/boeken1/gview?query=hollendoorn&coll=boeken1&page=1&maxperpage=40&identificer=Kv1RAAAAcAAJ)

Hierin nummer 129

385 DEAE DOMINAE RVFIAE

mATERNAE ARAM ER

ivCVM CONSACRAVIT

MVCRONIA MARCIA

vBI OMNIBUS ANNS SACRUM

390 INSTITVIT XVI K AVG

eT NATAL MATAERNAE F S?AT

vc]N OCTOB ET PARENTAI

\K MARTAS RVFIS SIMIL ;

mATRI ET SIMILI G ET

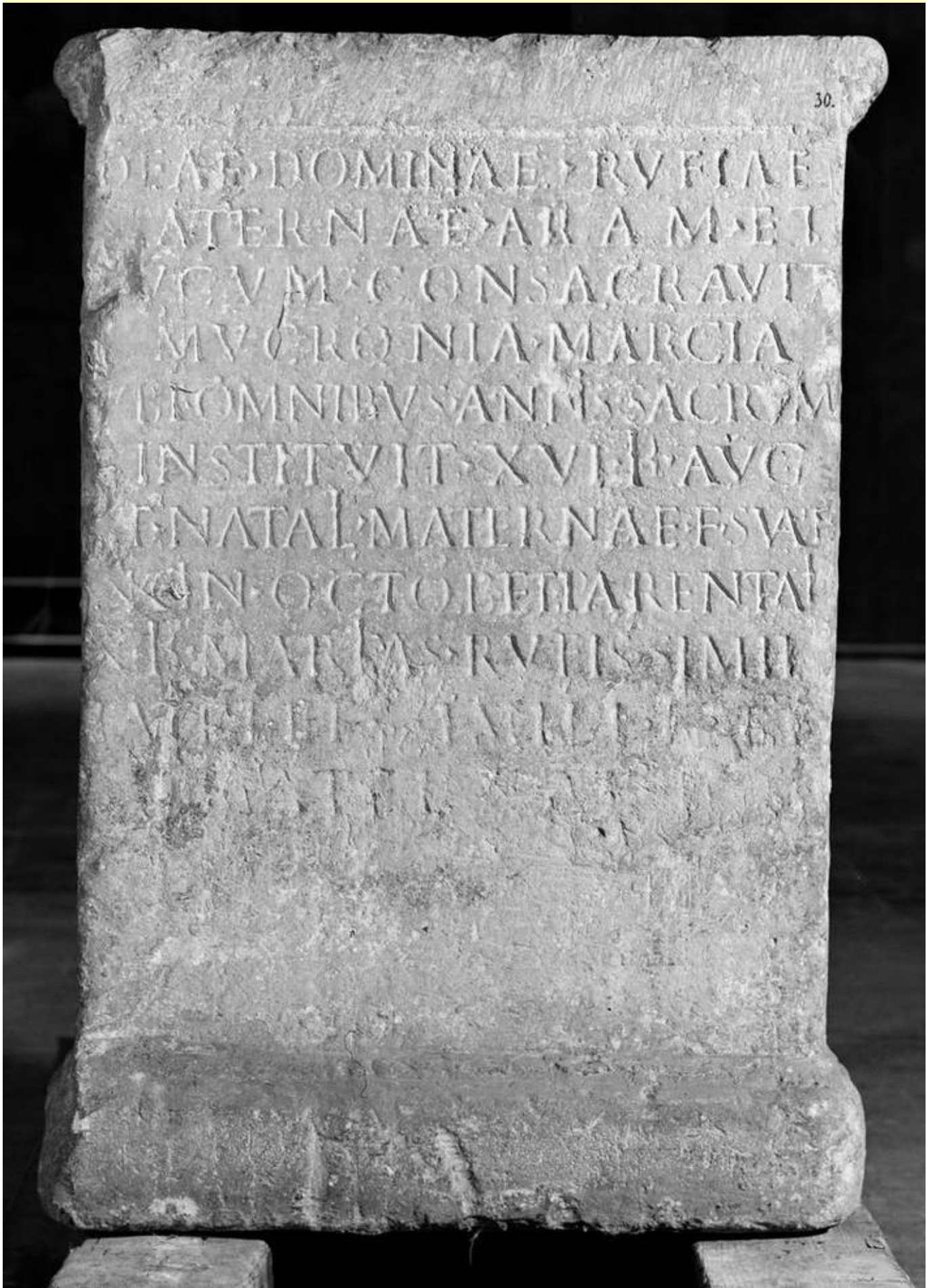
395 MATERNAI

1 januari 1870 Die römischen Alterthümer von Düffelward

zie [http://www.delpher.nl/nl/boeken1/gview?](http://www.delpher.nl/nl/boeken1/gview?query=hollendoorn&coll=boeken1&page=1&maxperpage=40&identificer=4fFTAAAcAAJ)

[query=hollendoorn&coll=boeken1&page=1&maxperpage=40&identificer=4fFTAAAcAAJ](http://www.delpher.nl/nl/boeken1/gview?query=hollendoorn&coll=boeken1&page=1&maxperpage=40&identificer=4fFTAAAcAAJ)

400 8 mei 2017 Website van het Rijksmuseum van Oudheden meldt over de/een munt: Byzantijnse munt uit Rhenen; zilver; Justinianus; 555-565 n.Chr.

30.

DEAE DOMINAE RVFIAE
AETERNAE ARAMAET
VICVM CONSACRAVIT
MVCRONIAMARCIA
PROMNIBVS SANCTIS SACRAM
INSTITVIT XVI KAUG
FNATALMATERNAE ESVAE
NON OCTOBEPTARENTAL
KMAKAS RVETIS IMII
VIII ET IN VILLE PRAE
VITATE